

TIL O‘RGANISHNING INSON MIYA FAOLIYATIGA IJOBIY TA‘SIRI

Isroilova Shoxida Dexqonovna

Farg‘ona shahar yuridik texnikumi yuristlar
uchun ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada til o‘rganishning inson miyasiga ko‘rsatadigan ta‘siri, ikki tilni bilishning ustun jihatlari kabi masalalar tahlil etiladi.

Kalit so‘zlar: xorijiy til, o‘qitish, metod, miya faoliyati, tilshunoslik.

KIRISH

Ikki tilda bekamu ko‘st so‘zlashishni uddalay olsangizda, u tildan bu tilga silliqqina o‘tib so‘zlashishda davom etish ko‘pam oson bo‘lmasligi mumkin, deydi o‘zbekistonlik mutaxassis, Janubiy Koreyaning Pusan chet tillar universiteti professori Azamat Akbarov.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Rus tilida ajratilgan fe‘lni buzib yuborish, ingliz tilida noto‘g‘ri talaffuz yoki turk tilida uzun gapning boshi va oxiri orasida bog‘lanish shartini yo‘qotib qo‘yish tez-tez uchraydigan holatlardir. Ikkinchi tilni o‘zlashtirish ko‘p vazifa bajara olish ko‘nikmalarimizni sayqallashtiradimi yoki shunchaki chalkashtirib yuboradimi?

Ushbu bahs tilshunoslar va psixologlarni bir-birlari bilan ko‘p ekspertlar ikki tilni biluvchi bolalar kelgusi hayotlarida aqliy qabul qilish faoliyatlarida buzilishdan qiynaladi, deb ta‘kidlagan 1920 yillardan beri qarama-qarshi qo‘yib kelmoqda. Biroq ilm-fan shaxdam qadamlar bilan rivojlanishda davom etdi. Tadqiqotchilarning da‘vo qilishlaricha, ikki tillilik — inson kundalik hayotida hech bo‘lmaganda ikki til bilan so‘zlashadigan bo‘lsa, bosh miyasiga, xususan, yosh o‘tishi bilan foyda berar ekan.

Birinchi asosiy ustunlik keng ma‘noda bajaruvchanlik funksiyasi deb nomlanuvchi tushuncha bilan bog‘liq. Bu tushuncha insonga o‘z diqqatini nazorat qilish, yo‘naltirish va boshqarishni hamda insonning rejalashtirish qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, bu funksiya keraksiz ma‘lumotga e‘tibor bermaslikka va muhim ma‘lumotni diqqat markaziga ola bilishga yordam beradi. Ikki tilni biluvchi inson bu tillarni o‘zlashtirgani tufayli va bu tillar avtomatik ongsiz ravishda

faollashtirilgani tufayli bir tilda aytish lozim bo‘lgan so‘zni boshqa tilda va noto‘g‘ri o‘rin va vaqtda aytib yubormaslik kabi chalkashib ketishni doimiy ravishda nazorat qilib boshqarib boradi. Biror vazifani bajarayotganda diqqatni boshqa tomonga buradigan omillar paydo bo‘lganda bosh miyaning bunday nazoratga javob beradigan qismlari ham ishlaydi. Bunday vazifa til bilan umuman bog‘liq bo‘lmasligi ham mumkin; bu shovqin kuchli muhitda biror narsani tinglashga urinish yoki ish biror virtual vazifani bajarishdan iborat bo‘lishi mumkin. Ikki tilni qo‘llashda rivojlangan avtomatizm (mushak xotirasi) ham turli vazifalar uchun qo‘llanishi mumkin.

Ikki tillik haqidagi turli afsonalarning boshlanishi Birinchi va Ikkinchi jahon urushlari davrida AQSh va Buyuk Britaniyada olib borilgan tadqiqotlarga borib taqaladi. Bu tadqiqotlarda urushdan holdan toygan mamlakatlar bolalari — qochqinlar, yetimlar va, ba’zi hollarda, konsentratsion lagerlarda bo‘lgan bolalar jalb qilingan bo‘lib, saviyasi, sifati juda past bo‘lgan. Ularning maktab tahsillari bir necha yillar uzilib qolgan edi. Ularning ba’zilari (ruhiy, jismoniy) jarohatlar olgan bo‘lishlari mumkin edi, va shu yosinda ular tadqiqotlarga jalb qilinib, og‘zaki nutq qobiliyatlarini o‘lchash tajribalarida qatnashgan. Ushbu tajribalarda bu bolalarning juda past natijalar ko‘rsatganlari hayron qolarli holat emasligi tabiiy.

Tadqiqotchilar past natijalarni jarohatdan keyingi ruhiy tanglik holatiga yo‘yishdimi? Ehtimol, ular bu tushunchaning nimaligini bilmagan bo‘lsa ham kerak. Aksincha, ular bu holatni bolalarning ikki tillilik qobiliyatlariga yo‘naltirdi. Faqat 1960-yillarga kelib Monrealdagi MakGill universiteti olimlari Elizabet Pil va Uollas Lambertlar o‘zlari o‘tkazgan juda muhim tadqiqotlar natijalarini chop qilganlaridan keyin bu masalaga nisabatan qarashlar o‘zgara boshladi. Ularning aniqlashlaricha, ikki tilni biluvchi bolalar nafaqat aqliy (kognitiv) tushunishda orqada qolmas yoki aqliy zaiflikka ega bo‘lmas ekan, balki aslida bu xislat aqliy ustunliklar, foyda berar ekan.

Ikki tilda so‘zlashuvchi bolalarda, doimo bo‘lmasa-da, ustunliklarning mavjudligiga guvoh bo‘lamiz. Shuningdek, yoshi katta bo‘lmagan balog‘atga yetgan odamlarni, masalan, 20 yoshlilarni olsak, ularda bunday ustunliklarni ko‘rish va aniqlash tobora qiyinlashib boradi. Bunga bosh miya ulg‘ayishi nuqtai nazaridan mantiqiy asos bor. Bolalik davrida inson bosh miyasi rivojlanishda davom etayotgan bo‘ladi, biroq balog‘atga yetishning dastlabki pog‘onasiga yetgan sari inson bosh miyasi rivojlanishning yuqori chuqqisiga yetadi, va bunda ikki tillilik insonga ko‘pam qo‘shimcha ustunlik bermaydi.

Uzoq vaqtlar davomida, biror tilni puxta o‘rganishning yagona usuli uni yoshliq chog‘ida o‘rganish degan fikr hukmronlik qilib keldi. Ya’ni balog‘atga yetgandan keyin inson tilni bekamu ko‘st o‘zlashtira olmaydi degan fikr mavjud edi. Chunki bu holda inson so‘zlashuv va talaffuzida doimo o‘z tili lahjasining ta’siri bo‘ladi. Bugungi kunga kelib biz bu fikr haqiqatga to‘g‘ri emasligini bilamiz, chunki ulg‘aygach, chet tillarni o‘rgangan, buning ustiga juda yaxshi o‘zlashtirgan odamlar soni ko‘paymoqda. Bu holat tadqiqotchilarni bolalikda chet tilini o‘rganish ulg‘ayganda o‘rganishdan farq qildiruvchi omillar nima ekani masalalarini qayta o‘rganishga undadi.

Bolagikda bosh miya o‘rganishga ko‘proq moyilmikan yoki ko‘proq moslashuvchanmikan — buni biz ko‘proq «egiluvchan (plastik)» deb ataymiz, va ulg‘ayganda qattiqlashib va bir joyda to‘xtab qoladimi? Balki bolalikda bola oladigan ma’lumotlar hajmi, ko‘lami va turi, ularga boshqalar tomonidan beriladigan erkalik va erkinliklar imkoni va rag‘batlantirish darajasi nuqtai nazaridan bolalarda til o‘rganish sharoitlari boshqachaligi ta’sir qilarmikan? Ikki ishda ishlaydigan va til o‘rganish kursiga kech soat 7:00 da boradigan yoshi katta kishi oladigan ma’lumot bola o‘z onasidan, buvisi, otasi va boshqa birlamchi tarbiyachilardan tinimsiz qabul qiladigan ma’lumotlarga nisbatan boshqacha bo‘ladi.

XULOSA VA MUNOZARA

Pirovard natijada esa, ehtimol, bolalikda va yoshi ulg‘ayganda til o‘rganganlar orasidagi farq moslanuvchanlik va sharoitlar kabi ikki omilning birga qorishib kelishida bo‘lsa kerak. Albatta, har bir alohida olingan shaxs va sharoitlarda ham farqlar mavjud. Turli odamlarga bir xil sharoit yaratilsa, ba’zilar gullab-yashnab ketadi va boshqalar esa qiynalib yuradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Toxirova, M. O. Z. (2023). FIZIKA FANINING BOSHQA FANLAR BILAN O‘ZARO ALOQADORLIGI VA FANLARARO BOG‘LANISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI. Educational Research in Universal Sciences, 2(16), 787-790.
2. Otaqo‘ziyevna, T. M. (2023). Fizika Ta’limi Mazmunini Takomillashtirish Va Samaradorligini Oshirishning Integral Pedagogik Texnologiyalari. Miasto Przyszłości, 42, 225-226.

3. Алиқулова, М. Ш. (2023). ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ РАССКАЗОВ АЛЕКСАНДРА КУПРИНА. Центральноазиатский журнал образования и инноваций, 2(12 Part 2), 172-174.
4. Артыкбаева, З. А. (2015). Методика обучения решению геометрических задач. Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук, (2-2), 59-63.
5. Artikbayeva, Z. A., & Egamova, G. A. (2022). Boshlang 'ich sinf ona tili darsliklarida so 'z birikmasi yuzasidan berilgan bilimlar tahlili. Science and Education, 3(2), 734-739.
6. Allayarovna, A. Z. (2022). Using a Competency-Based Approach to Conducting Circle Classes in Mathematics Lessons. Journal of new century innovations, 15(1), 7-11.
7. Artikbayeva, Z., Abdumajitova, M., Umirova, M., & Jo'Rayeva, D. (2023). EDUCATIONAL TECHNOLOGIES AS AN EFFECTIVE METHOD IN THE MEANINGFUL ORGANIZATION OF PRIMARY SCHOOL MATHEMATICS LESSONS. Science and innovation, 2(B3), 70-72.
8. Aliyeva, N., & qizi Shodiyeva, G. N. (2023). INGLIZ TILIDA SO 'Z TURKUMLARI TASNIFI MASALALARI SHARHI. SCHOLAR, 1(13), 22-27.
9. Navruza, A. (2023). INGLIZ TILI MORFOLOGIYASIDA SOZ TURKUMLARINI ORGANISH ZARURIYATI. ITALY" ACTUAL PROBLEMS OF SCIENCE AND EDUCATION IN THE FACE OF MODERN CHALLENGES"., 14(1).
10. Habibullaevna, A. N. Structural features of substantive, adverbial and verbal phrases in the English, Russian and Uzbek languages. EPRA International Journal of Research and Development (IJRD).
11. Aliyeva, N. (2021). MODERN CONCEPTS OF STUDYING PHRASEOLOGISMS IN THE FRAMEWORK OF FRAME REPRESENTATION AND THEORY OF CONCEPTUAL METAPHOR. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES, 2(12), 206-211.
12. Aliyeva, N. (2021). ИЗОМОРФИЗМ АНГЛИЙСКИХ КОЛЛОКАЦИЙ И ФРАЗЕМ РУССКОГО И УЗБЕКСКОГО ЯЗЫКОВ С УЧЕТОМ ПЕРЕХОДНОСТИ ЗНАЧЕНИЯ. Журнал иностранных языков и лингвистики, 2(2).

**“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC
INNOVATIVE RESEARCH”**

Issue 1. January 2024

13. Zakirovich, G. B. (2023). ACCURACY AND FLUENCY IN LANGUAGE TEACHING. INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 12(05), 19-25.
14. Gafurov, B. (2023). THE RELATIONSHIP BETWEEN CULTURE AND LANGUAGE IN LEARNING PROCESS. Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры, 3(5), 55-63.
15. Gafurov, B. Z. (2023). REFLECTION OF STYLISTICALLY MARKED VOCABULARY IN ADVERTISEMENT TEXTS. Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence, 2(5), 425-428.
16. FAYZULLAEVA, S. U. THEMATIC DIRECTIONS OF THE NATURE OF THE LYRICAL EVENING. THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука, (5), 157-159.
17. Nizomitdinova, Z. A. (2023). GENDER LANGUAGE IN MASS-MEDIA. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(9), 646-648.
18. Nizomitdinova, Z. (2023). GENDER IN CONTEMPORARY LINGUISTICS. Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук, 3(2), 124-126.
19. Низомитдинова, З. А. (2023). ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГЕНДЕРНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. Journal of new century innovations, 36(1), 6-9.
20. Shagiyazovna, R. D., Khairullaevich, N. L., Akhatovna, A. D., Bahadyrovich, R. B., & Abduazizovna, N. Z. (2022). Technique of Meaning-Formulation and Construction Mental Interpretations in Russian Language. Specialusis Ugdymas, 1(43), 10583-10596.
21. Mallaevna, O. N. (2022). The process of forming pedagogical ethics in students and its efficiency.
22. Mallaevna, O. N. (2022). The process of forming pedagogical ethics in students and its efficiency.
23. Очилова, Н. М. (2017). СОВРЕМЕННЫЕ ТРЕБОВАНИЯ К УРОКАМ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА. Ученый XXI века, 43.

**“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC
INNOVATIVE RESEARCH”**

Issue 1. January 2024

24. TimurRustamovich, A. (2023). CLASSROOM AND EXTRACURRICULAR FORMS OF STUDYING POETRY BY AS PUSHKIN AT SCHOOL. *Gospodarka i Innowacje.*, 41, 226-232.

25. Ayupov, T. (2024). METHODOLOGY FOR TEACHING FAIRY TALES AT SCHOOL. *Академические исследования в современной науке*, 3(1), 5-9.

26. Nazirova, M., Matmusayeva, Z., Asqarova, X., Olimova, S., & Ayupov, T. (2024). "BLACK CHICKEN, OR UNDERGROUND RESIDENTS" BY ANTONY POGORELSKY IN HISTORICAL AND LITERARY CONTEXT. *Development and innovations in science*, 3(1), 5-11.

27. Ayupov, T. R. (2023). METHODS OF TEACHING LITERARY FAIRY TALES IN HIGH SCHOOL. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 282-286.

**Research Science and
Innovation House**